

גזרת ה' - שיתגלה בעולם שהוא מקבל שבים

ובפרק קמא דעבודה זרה (ה,ב): "אמר רבי יהושע בן לוי: לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שנאמר (דברים ה,כה): 'מי יתן והיה לְבַבְכֶם זֶה לָהֶם לִירְאָה אֹתִי... כָּל הַיָּמִים'.

והיינו דאמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי: לא היה דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב (תהלים קט,כב): 'וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי', ולא ישראל ראוי לאותו מעשה, דכתיב: 'מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים'. ולמה עשו? אלא לומר לך, שאם חטא יחיד - אומרים לו: כלך אצל יחיד שעשה תשובה, אף אתה עשה תשובה; ואם חטאו ציבור אומרים (להם): לכו אצל ציבור שעשו תשובה, אף אתם עשו תשובה. וצריכא, דאי אשמועינן יחיד - משום דלא מפרסם חטאיה, אבל ציבור דמפרסם חטאם אימא לא (תתקבל התשובה)? צריכא,

ואי כתב רחמנא ציבור, משום דנפיש ברחמי, אבל יחיד אימא לא? צריכא. והיינו דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (שמ"א כג,א): 'נָאֵם דָּוִד בֶּן יִשִׁי וְנָאֵם הַגִּבּוֹר הַקָּס עָלַי - שֶׁהָקִים עוֹלָה שֶׁל תְּשׁוּבָה'. עד כאן.

ותמיה על דבר זה, איך אפשר לומר שהשם יתברך גרם לדוד שיעשה חטא כדי שילמדו ממנו הדורות הבאים לעשות תשובה? ואם כן למה נענש? הרי הקב"ה גרם החטא! וקושיא זאת אינה קושיא, כי מה שאמרו כי לא היה דוד ראוי לאותו חטא, היינו שמפני שהיה צדיק גמור, הרי הקב"ה "רגלי חסידיו ישמור" מן החטא⁸⁵. וכן ישראל היו צדיקים, וראוי שיהיה השם יתברך שומר אותם מן החטא. ומפני שיש בזה שהדורות ילמדו לעשות תשובה, כי דבר זה (=ללמד תוקף התשובה, הוא) עניין גדול, ולגודל התועלת שיהיה פתחון פה לבעלי תשובה - לא היה השם יתברך שומר (=לא

הערת - ללמד ענוים דרכו

85 כי ההימנעות מעבירה צריכה סע"ד, כדברי הגמרא סוכה נב,ב: "אמר רבי שמעון בן לקיש: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר: 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו', ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו - אינו יכול לו, שנאמר: 'ה' לא יעזובו בידו ולא ירשיענו בהישפטו'". בספרי חסידות מבואר שכאשר אדם חטא בדבר כלשהו פעם אחת, ה' מסיר מעליו את הסע"ד - ואז הוא עלול לחטוא אפילו בשוגג (ולכן גם על שוגג צריך כפרה, כי לולא חטא בזה פעם אחת - ה' היה שומר אותו מתקלה זו!). אבל כשלא חטא בזה מעולם - יש עליו שמירה שלא יתקל בעברה זו אפילו בשוגג. וכמו שאמרו (כתובות כח,ב, וגיטין ז,א): "ומה בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם לא כ"ש!". ועל זה נאמר כאן שדוד וישראל לא היו ראויים לאותו חטא, כי היו ראויים להשגחת ה' ושמירתו. כי דוד לא חטא מעולם בעריות וכן ישראל במעמד הר סיני קיבלו את איסור עבודה זרה בשלמות. ועל כן נשאל כאן: מפני מה ה' לא שמר אותם מהיצר? ותירצו - בשביל הלימוד לדורות הבאים.

מסלול 1: יום א, טו באלול	מסלול 3: יום ד, טו באלול
מסלול 2: יום ב, טו באלול	מסלול 4: יום א, יז באלול

שמר) אותם מן החטא. וזהו פירוש: "לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה".

ועוד, כי לא היתה הגזרה על אלו - דהיינו ישראל שהיו באותו דור - שיחטאו. רק שהיתה הגזרה מן השם יתברך שיהיו (באחד הדורות) חוטאים ויעשו תשובה ויהיה השם יתברך מקבל אותם, ומזה נדע כי הוא ית' מקבל השבים, הן הכלל הן הפרט⁸⁶. ודבר זה היה מסייע אל החטא - שתצא הגזרה אל הפועל. ואם לא היה הגזרה, מאחר שהיו צדיקים - לא באו (=היו באים) לכלל חטא. רק שהיתה הגזרה בעולם שיהיו נמצאים חוטאים אשר יעשו תשובה, ומכל מקום לא וודאי שהם היו החוטאים, כי לא היה הגזרה על אלו שיחטאו כלל, רק כי סדר השם יתברך שסידר התשובה בעולם הזה - מסייע להם שיחטאו. ואם לא הם היו חוטאים - היה נמצאת התשובה בעולם על ידי אחרים. כי לא סידר השם יתברך (אלא) רק שתהיה התשובה נמצאת בעולם על ידי חוטאים. ולכך אמר: כי לא היו ראויים לחטא, רק כי השם יתברך אשר גזר וסידר התשובה בעולם - על כל פנים מסייע.

ובאולי יקשה לך: אם כן (=שחטאו גם מכוח עצמם) מגיין לומר דהוה מסייע לזה מה שסידר השם יתברך וגזר שתהיה נמצאת התשובה כדי שיהיה פתחון פה לבעלי תשובה, כיוון שעל כל פנים צריך לומר שהיה החטא גם כן מעצמם, שמא הכל היה מעצמם?

דע כי כל חטא הוא מקרה (=לא לפי הטבע והסדר ועל כן הוא חד-פעמי ולא קבוע) לאדם⁸⁷. ומי

הערות - ילמד ענוים דרכו

86 המהר"ל משתמש כאן בתשובת הרמב"ם (הל' תשובה ו,ה) לשאלת הגזרה והבחירה. הרמב"ם שאל כיצד ה' גזר בגזרת ברית בין הבתרים שיהיה עם שישעבד את ישראל, ובאותו משפט גם אמר שיעניש אותם על ששעבדו? ותירץ שה' לא גזר על עם מסוים ואנשים מסוימים שיעשו את גזרתו, ולכן לכל פרט היתה בחירה. ועליו שאל הראב"ד: אם יש לכל אחד מבני אדם חופש לבחור, אם כולם יבחרו בטוב - על מי תחול גזרתו של מקום? והמהר"ל כאן משיב: הגזרה איננה ערטילאית, אלא משפיעה ומסייעת לחטא לחטוא. כיצד? כיוון שהיא גזרת שמים ויש בה ממד נצחי שהיא בונה, זה יוצר בעולם ניסיון שגם צדיקים עלולים ליפול בו. כי הצדיק שהטוב שבו הוא טבעי לו, אינו אמור ליפול בחטא שאינו לפי טבעו. אבל כיוון שהגזרה האלוהית יצרה בחטא הספציפי הזה גם כן צד של טוב, אין בכוח טבעו של הצדיק לדחות חטא זה, והוא עלול לנפילה.

וזהו שנאמר על דוד שלא היה ראוי למעשה - היינו שהוא היה צדיק בענייני עריות, ולפי טבעו אם היה עומד בניסיון של עריות - היה דוחה את החטא מצד טבעו הטוב. אבל כיוון שהיה בחטא הספציפי הזה גרעין של טוב - שילמדו ממנו דרך תשובה, וזה גם כן טבעי לדוד בצדיקותו - כבר החטא הפך להיות ראוי לו. [ואולי יש לחבר זאת גם לגמרא בסנהדרין (קז,א) שראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית, אלא שאכלה פגה. וביארו הראשונים שמשום כך היה להוט אחריה. היינו שדוד בטבעו לא היה נמשך לאשה שאינה ראויה לו מהשמים, אלא שכאן היתה ראויה לו ועל כן טבעו נמשך אליה, כי בעומק לא היה כאן אלא חטא של תזמון.]

87 עיין נצח ישראל פרק ב, שהכוונה כאן לעם ישראל. כיוון שבטבעם הם דבוקים בה' - אין הם ראויים

מסלול 1: יום א, טו באלול
מסלול 2: יום ב, טו באלול
מסלול 3: יום ד, טו באלול
מסלול 4: יום א, יז באלול

שהוא בעצמו צדיק כמו ישראל וכן דוד - כי ישראל וכן דוד מצד עצמם היו צדיקים, כדמוכח בכתוב שהיו צדיקים גמורים בעצמם - לכך אין ראוי החטא שהוא במקרה יקרהו. כי איך לא יהיה הדבר שהוא בצד עצמו (=העצמיות שלו, הטבעיות הקבועה בו) מכריע הדבר שהוא במקרה?

בוודאי אם היו צדקות שלהם גם כן במקרה ולא בעצם, כמו שתמצא הרבה שהצדקות בהם הוא במקרה⁸⁸, ובוודאי בזה נוכל לומר שהחטא שהוא במקרה מכריע הצדק שהוא גם כן במקרה, כי מקרה אחד הכריע המקרה השני. אבל דבר כמו זה - שהחטא היה להם במקרה והם היו צדיקים בעצם - דבר זה אין ראוי להיות כלל (מכאן שאלמלא הגזרה האלוהית שסייעה להם לחטוא - לא היו חוטאים). ולפיכך אמר שהיה החטא נמצא בשביל לתת פתחון פה לבעלי תשובה. ולפיכך, אף על גב שהיה החטא במקרה - מוכנים היו אל התשובה, אשר התשובה גם כן אינה דבר במקרה, כי התשובה היא מיסודי העולם, וכמו שאמרו במסכת נדרים (לט,ב): "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם" ואחד מהם הוא התשובה. ודבר הנברא - אי אפשר שלא יצא לפועל, שאם לא כן תהיה לבטלה הבריאה (שלו).

ומה שלא היתה התשובה יוצאת לפועל על ידי רשע, כי אין ראוי שיהיה יוצא לפועל התשובה על ידי רשע, אשר אפשר שלא יחזור בתשובה. ואם היה חוזר בתשובה - היה בא(ה) התשובה לעולם במקרה קרה, שאפשר היה שלא יחזור בתשובה הרשע. והתשובה בעולם יסוד גדול, ואי אפשר רק שתבוא התשובה בעולם רק על ידי מי שמוכן לגמרי אל התשובה, כמו ישראל שאי אפשר שלא יעשו תשובה, ומעתה לא תהא התשובה באה בעולם במקרה רק בעצם.

ומה שאמר שיהיה פתחון פה לבעלי תשובה, פירושו⁸⁹ כי דבר זה הוא פתחון פה של בעלי תשובה, שיעשה תשובה. כי כאשר היה התשובה כבר בעולם, מעתה גם כן יעשו אחרים תשובה, שהרי התשובה בעולם. כלומר המדרגה העליונה של תשובה - נגלה ונמצא בעולם, ומעתה יהא פתחון פה לכל בעלי תשובה⁹⁰.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- טבעם לחטא. ואם הם חוטאים - זה במקרה, ולכן זה זמני, כי לבסוף העצמיות תגבר והיא מה שתתגלה לנצח.
- 88 למשל אדם שהוא בטבעו כעסן - הצליח כמה פעמים להתגבר על טבעו ולא לכעוס. הרי שמה שלא כעס היה "במקרה". ולכן אם יחטא בזה ויכעס - אין זה מפתיע. אבל מי שאינו כעסן בטבעו, שהוא צדיק בעניין, אין סיבה שהחטא - שהוא דבר מקרי בו - יצליח להכריע את טבעו.
- 89 רשב"י הסביר שמטרת עניין דוד וישראל היא לבנות אצל בעלי תשובה את האמון שהקב"ה מקבל את השבים, ושניתן לעבור תהליך של תשובה שבסופו האדם ישוב לקרבת ה' שהיה בה לפני החטא. אבל דברי ריב"ל "ליתן פתחון פה לבעלי תשובה" - צריכים ביאור.
- 90 זהו יסוד פנימי גדול: כל אידיאל או הנהגה אלוהית שברא הקב"ה בעולמו, צריכים שיורידו אותם לעולם. וירידתם לעולם אינה קלה וצריכה עמל גדול. אך מעת שירדו לעולם - כל אחד כבר יכול לבקש להשתמש בהם. על כן עניין "נצחיות ישראל" התגלה בעולם לאחר שאמר ה': "הרף ממני

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע חטאו של דוד וחטאם של ישראל בעגל מפתיעים, שהם אלו שנבחרו להיאמר עליהם ש"לא היו ראויים" שיעשו?
- ✦ מדוע אי אפשר לומר שכוונת המדרש היא שהקב"ה גרם ישירות לישראל ולדוד לחטוא? האם המדרש באמת אומר שה' גרם?
- ✦ מה ההבדל בין האמירה שה' גרם לאדם כלשהו לחטוא לבין האמירה שהקב"ה לא שמר עליו מלחטוא? הרי הקב"ה ברא את היצר הרע שאלמלא הקב"ה עוזר לצדיק - אינו יכול לו?
- ✦ באילו חטאים יכולים גם בני אדם שהם "בעצמם צדיקים" לחטוא? האם יש דוגמאות נוספות לחטאים שבסופם מביאים טובה לעולם?
- ✦ האם הסתכלות זו מחייבת שבכל פעם שעם ישראל כאומה חוטא - בהכרח החטא בא להביא לגילוי מעלה וטובה לעולם? כיצד ראייה זו קשורה להסתכלות הראי"ה קוק על הכפירה שבדורנו?
- ✦ האם לגילוי התשובה בעולם היה צריך דווקא צדיקים? מדוע?
- ✦ כיצד הקב"ה פתר את הסתירה, שמצד אחד כל עניין התשובה הוא לרשעים, ומצד שני אי אפשר להביא את התשובה לעולם (באופן שתהיה דרך קבועה ונצחית) אלא על ידי צדיקים - שאי אפשר שלא יעשו תשובה?

הערות - ילמד ענוים דרכו

ואשמידם" והתפלל משה "למה יאמרו מצרים... זכור לאברהם" - והיינו שהוריד לעולם את עניין חילול השם שבאיבוד ישראל ח"ו ועניין ברית אבות. ובאמת יסודות אלו היו למעלה, אך לא ירדו מעולם לעולם עד לתפילתו של משה. וכשירדו - כבר כל אחד יכול להשתמש בהם. וכן עניין י"ג מידות רחמים שהקב"ה מנהיג בהן את ישראל, אך לא ירדו לעולם אלא מכוח תשובת ישראל ותפילות משה ובקשתו: "הודיעני נא את דרכיך". וכן עניין הבידול של ישראל מאומות העולם, אף על פי שנוסד מראשית הבריאה, לא בא לעולם אלא בבקשת משה: "ונפלנו אני ועמך". וגם עניינים אמוניים והלכתיים יורדים לעולם על ידי אדם שמתאמץ בהם, ומאותו רגע כל אחד יכול להגיע אליהם בקלות, כמו שמסופר על הבית יוסף.

מסלול 1: יום א, טו באלול	מסלול 3: יום ד, טו באלול
מסלול 2: יום ב, טו באלול	מסלול 4: יום א, יז באלול